Raadsmemo

Nummer
24int05572

aan	Van	Opsteller	datum
Gemeenteraad	College van B en W	N. Bakker	17-12-2024

betreft
Onderzoek onteigening van Joods bezit in de Tweede Wereldoorlog en bejegening van Bornse Joodse burgers door gemeente Borne

Portefeuillehouder
Burg. Pierik

Argumentatie voor aanbieding memo
Gemeenteraad informeren over voortgang onderzoek.

Geachte leden van de raad,

In 2020 startte het onderzoeks-tv-programma *Pointer*, in samenwerking met het platform voor onderzoeksjournalistiek *Follow the Money*, een landelijk onderzoek naar de onteigening van Joods vastgoed tijdens de oorlogsjaren. Alle gemeentebesturen in Nederland werden aangeschreven met het verzoek om onderzoek te doen naar de onteigening van Joods vastgoed binnen hun gemeenten. Ook het gemeentebestuur van Borne ontving een dergelijk verzoek, maar door personele omstandigheden was er aanvankelijk geen gelegenheid om hier invulling aan te geven.

In 2023 werd de ervaren onderzoeker mevrouw Blokhuis gevraagd om voor gemeente Borne gedetailleerd onderzoek te verrichten naar de onteigening van Joods vastgoed, zoals woningen en grond, en de naoorlogse afhandeling daarvan. Dit onderzoek richt zich specifiek op de onteigening en de afhandeling ervan in gemeente Borne, waarbij de kadastrale archieven als belangrijkste bron dienen. Mevrouw Blokhuis verrichtte soortgelijk onderzoek in andere gemeenten in Twente, en de Radboud Universiteit gebruikt dit onderzoek als een van de bronnen voor verder onderzoek en verdieping.

Naast het vastgoed-onderzoek, dat voornamelijk de vragen van *Pointer* en *Follow the Money* beantwoordt, is er behoefte om de onderzoeksvraag uit te breiden. Deze uitbreiding betreft de vraag hoe gemeente Borne de Joodse gemeenschap ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bestuurlijk en ambtelijk bejegende. Deze bredere vraag richt zich op hoe gemeente Borne zich verhoudt tot haar Joodse burgers kort voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. De uitbreiding komt voort uit een moreel plichtsbesef om deze donkere periode in de geschiedenis van de gemeente te onderzoeken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog telde gemeente Borne een Joodse gemeenschap van 117 personen, waarvan 73 mannen, vrouwen en kinderen het leven verloren. Het college wil laten onderzoeken wat de rol van het gemeentebestuur hierin was en hoe bestuur en ambtelijke organisatie zich verhielden tot de vervolging van de Joodse

gemeenschap. De resultaten van dit onderzoek dienen in 2025 gepresenteerd te worden, ter gelegenheid van de viering en herdenking van 80 jaar bevrijding.

Om de kwaliteit en onafhankelijkheid van het onderzoek te waarborgen, heeft de Radboud Universiteit zich bereid verklaard het onderzoek uit te voeren. De universiteit heeft ruime ervaring met soortgelijke onderzoeksvragen en heeft voor circa 40 gemeenten in Nederland dergelijke onderzoeken uitgevoerd. Voor gemeente Borne zal het onderzoek plaatsvinden onder leiding van professor dr. Van Meurs. Het onderzoek omvat twee hoofdvragen:

1. De mate en wijze waarop Joods bezit in gemeente Borne tijdens de bezetting werd onteigend en verkocht, en hoe de gemeente na de oorlog met onteigening en verkoop omging.
2. Hoe gemeente Borne Joodse burgers behandelde en reageerde op het lot van deze burgers, zowel tijdens de bezetting en deportatie als tijdens bevrijding, het rechtsherstel en de wederopbouw.

De volgende criteria worden gehanteerd voor het onderzoek:
1. Het onderzoek moet afgerond zijn op 1 april 2025, in verband met de viering en herdenking van 80 jaar bevrijding;
2. Het onderzoek moet extern en onafhankelijk uitgevoerd worden;
3. Het onderzoek moet gebaseerd zijn op wetenschappelijke onderzoeksmethoden.

Deze criteria zijn van groot belang vanwege de gevoeligheid van het onderwerp.

De kosten voor het onderzoek en een bijbehorende expositie bedragen € 48.000. Dit bedrag had eerder aan uw raad moeten worden voorgelegd, maar dat was in dit jaar niet meer mogelijk. De reeds in 2024 gemaakte kosten, ongeveer € 24.000, worden meegenomen in de jaarrekening 2024. De kosten voor 2025 worden verwerkt in het eerste bijstellingsmoment in de P&C-cyclus in het jaar 2025.

Het onderzoek naar de onteigening van Joods vastgoed (woningen en grond) zal per adres worden gedocumenteerd. De documentatie wordt opgenomen in het onderzoek van de Radboud Universiteit.

Van het onderzoek door de Nijmeegse historici kan het volgende worden verwacht:
1. Een reconstructie van de relatie tussen gemeente Borne en haar Joodse burgers.
2. Een beoordeling van de keuzes die destijds werden gemaakt, in de context van de bezetting en bevrijding, en een vergelijking met andere gemeenten.

Daarnaast wordt een klankbordgroep ingesteld, bestaande uit een vertegenwoordiger van de Joodse gemeenschap, enkele lokale historici en de gemeentearchivaris. Er zal ook een sub-klankbordgroep worden opgericht met leden van de Joodse gemeenschap. Het onderzoeksteam legt verantwoording af aan gemeente Borne over het verloop van het onderzoek (zonder in te gaan op de inhoud).

Om de bekendheid van de onderzoeksbevindingen te vergroten, is het voornemen een expositie te organiseren. Deze wordt geopend op 14 mei 2025 en zal bestaan uit documenten uit het gemeentearchief van Borne, aangevuld met beeldmateriaal over de Jodenvervolging in de gemeente. De expositie zal de vooroorlogse periode, de bezetting en de naoorlogse nasleep behandelen en zal een sobere en indringende vorm krijgen. Gemeente Borne is eigenaar van de expositie, die in de toekomst kan worden gebruikt voor educatie, met name gericht op jongeren.

De opening van de expositie zal samen vallen met de presentatie van het onderzoeksrapport, als onderdeel van het officiële programma van de viering en herdenking van 80 jaar bevrijding.

Gemeente Borne

Tijdens de beeldvormende commissievergadering op 14 januari 2025 zal de raad worden geïnformeerd over het onderzoek, de onderzoeksvraag en de methodiek. Prof. dr. Van Meurs en historica mw. Van Leeuwen van de Radboud Universiteit zullen de commissie hierover dan nader informeren.

Zodra het rapport gereed is, worden de bevindingen en de reactie van het gemeentebestuur besproken in een collegevergadering en in het presidium. De burgemeester zal het rapport en de reactie presenteren tijdens een bijeenkomst in de Bornse synagoge op 14 mei 2025.